

Автентичний кахельний пічний комплект з Одеси як незаконно переміщена через кордон України культурна цінність

Дмитро Хамула

кандидат культурології, старший науковий співробітник лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень, Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3146-1390>, e-mail: 0957487542dh@gmail.com

Висвітлено питання із проблеми виявлення незаконного вивезення антикварної кахельної печі з Одеси до Росії з метою продажу.

Ключові слова: культурна цінність; культурна спадщина; антикварні кахельні печі; кахельні каміни; архітектурно-будівельна кераміка; незаконне переміщення культурних цінностей.

Authentic Tiled Stove Set From Odesa as a Culturally Valuable Object Illegally Transferred across the Border of Ukraine

Dmytro Khamula

The theses highlight the issue of detecting the illegal export of an antique tiled stove, which was taken from Odesa to Russia for the purpose of sale.

Keywords: cultural value, cultural heritage, tiles, antique tiled stoves, tiled fireplaces, architectural and construction ceramics, illegal transfer of cultural property.

Сьогодні актуальним є питання оцінювання кахельних печей та камінів як автентичних творів декоративно-прикладного та монументального мистецтва, які можуть належати до культурних цінностей. Доволі часто, особливо через відсутність знань, ці історико-художні об'єкти стають жертвами вандалів. Проте їх не тільки знищують, а й незаконно вивозять за кордон, де намагаються продати за максимальною ціною. Ті, хто це робить, праві в тому, що в багатьох європейських країнах ціни на витвори архітектурно-будівельної та пічної кераміки суттєво відрізняються від цін в Україні. Реально «за дорого» антикварну піч або камін продати в Україні

надзвичайно складно, тому й трапляються випадки їх переміщення в сусідні країни, де ринок антикваріату більш сталий. Так, на антикварному ринку України, який проходить процес формування, є багато напрямів антикваріату й колекціонування, є сталі цінові орієнтири з різних напрямів. Водночас на печі та каміни такі чіткі орієнтири майже відсутні.

Згідно ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» до поняття «об'єкт культурної спадщини» належать, зокрема, й «рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини» [1]. Згідно ст. 1 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних

цінностей» до поняття «культурні цінності» належать і «складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва» [2]. Тобто питання, пов'язані з об'єктами, що вивчаються, цілком відповідає обом чинним Законам. Ці об'єкти одночасно є творами декоративно-прикладного та монументального мистецтва.

Так, у межах НДР «Розробка методики проведення мистецтвознавчої експертизи антикварних теракотових, кахельних, фаянсових, майолікових печей та камінів щодо приналежності їх до культурних цінностей, які мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення» під час проведення моніторингу інформаційних ресурсів з пошуку нової інформації було знайдено важливу інформацію щодо незаконного вивезення антикварної кахельної печі з Одеси до РФ. Декілька років тому автор цих рядків випадково знайшов об'яву про продаж антикварної кахельної печі. Текст, розміщений на сайті uainfo.com, говорить: «Продам старинний камин. Высота 270 см., ширина 130 см. Самовывоз и саморазборка. Цена 500 у. е. Торг!» (рис. 1—3). Містом розміщення об'яви є Одеса, дата — 17 квітня 2010 р. від імені «Эдуард». Чому об'яву досі не було видалено, наразі невідомо. Зауважимо, що це не камін, а саме піч типу голанка (кутова). Піч, дійсно, виявляється не зовсім розповсюдженим типом печей для Одеси, адже вона, хоча й повністю монохромна, проте рельєфна (в Одесі більше розповсю-

джені білі гладкі печі із рельєфною лише верхівкою, яка частіше виявляється теракотовою). Піч має традиційну та відносно просту для даного типу печей конструкцію: масивний із декорованим міттельсїмсом цоколем, широка топкова частина, серединний профільований із канелюрним орнаментом міттельсїмс між нижньою та верхньою частиною печі, верхня частина (т. зв. дзеркало печі) та верхівка, яка утворюється антаблементом та карнизом. Кахлі топкової частини мають один різновид геометрично-рослинного орнаменту в неоренесансній стилістиці, верхньої — інший. Кахлі нижньої частини мають усередині неглибокої перспективної рамочки бандельверкові розрізні прямокутні картуші, які розкріповані ще однією внутрішньою рамочкою, у якій на тлі рослинних завитків розміщено орнамент типу кокільж (заглиблена овальна розетка-мушля). Малюнок такої моделі кахлів трапляється в різних виробників, зокрема найбільш відомим виробником, де використовувалася дана модель, був кафельний та майоліковий завод Йосафата (Юзефата) Антоновича Андржеєвського / Andrzejowski в Києві (рис. 4).

Верхня частина печі має зовсім інший рельєфний малюнок кахлів, більш плаский, проте не менш цікавий, із багатим переплетенням довгих рослинних пагінців. Колись подібний орнамент на кахлях трапився на печі в Одесі, в будинку-пам'ятці історії місцевого значення №393-Од за адресою: вул. Ковальська, 46 (колишній прибутковий будинок О. Смірнова; арх. К. В. Кошелев, 1874 р.).

Рис. 1. Світлина з об'яви про продаж печі із сайту uainfo.com

Рис. 2. Світлина з об'яви про продаж печі із сайту uainfo.com

Рис. 3. Світлина з об'яви про продаж печі із сайту uainfo.com

Рис. 4. Пічна кахля заводу І. Андреевського

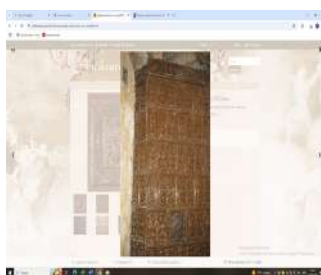

Рис. 5. Вивезена з Одеси антикварна кахельної піч на сайті antikvaria.ru

Рис. 6. Вивезена з Одеси антикварна кахельна піч на сайті antikvaria.ru

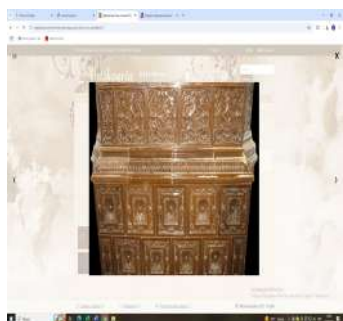

Рис. 7. Світлина вивезеної з Одеси антикварної кахельної печі на сайті antikvaria.ru.

Рис. 8. Світлина кахлі з комплекту вивезеної з Одеси антикварної кахельної печі на сайті antikvaria.ru.

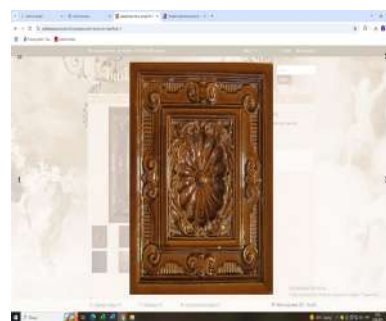

Рис. 9. Світлина кахлі з комплекту вивезеної з Одеси антикварної кахельної печі на сайті antikvaria.ru. Збільшене зображення

Також цікавою є верхівка у вигляді антаблемента із фризом, де в центральній частині зображено розрізний картуш, по боках якого розміщуються

розлогі лаврові гілки. Увесь декор лежить поверх канелюру. Усю піч вінчав масивний обертимс (в архітектурі — карниз).

Нещодавно з'ясувалося (через упізнання світлин), що піч, яка продавалася у вищезгаданій об'яві, нині продається на сайті салону з продажу антикваріату antikvaria.ru. Як вона туди потрапила, нам невідомо. Текст об'яви говорить: *«Дворянская печь конца XIX века. Уникальная печь конца XIX века, украсит любую усадьбу или поместье. Размеры печи: высота 2,70 м, ширина 1,30 м. Размер изразца: 24x21,5 см»* (рис. 5—9). Те, що на даному сайті виставлено саме ту саму одеську піч, не викликає жодних сумнівів, адже окрім стилістичних рис, які повністю збігаються (проте вони не завжди можуть бути вирішальним маркером, адже кахлі були фабричні), також повністю збігаються розміри, порядковка та відмітини, які трапилися через поважний вік та експлуатацію печі. Так, важливим маркером є кахля у другому рядку верхньої частини печі, яка вибивається через свій відмінний колорит та малюнок рельєфу: утрачена рідна кахля була замінена. Те саме ми бачимо на світлинах з російського сайту. Окрім цього, як у першому, так і в другому варіантах об'яви простежується використання одного й того самого фото печі. На фото (одеському та московському ресурсі), де піч представлена у верхній частині, окрім заміненої кахлі, зліва видно одну й ту саму вентиляційну решіточку. Єдиною відмінною

цих фото є відсутність карниза в 2-му варіанті (можливо, розбили під час спроби самостійного демонтажу, що, нажаль, часто трапляється). Нажаль, ми не можемо встановити фабрикацію даної печі, лише зробити обережне припущення, що вона може належати до виробів кахельного заводу Андржеєвського, так само, як і повернути втрачену частку культурної спадщини. У новому амплуа вона нагадує тепер історію про продаж на радянському аукціоні стільців К. Вороб'янінова з відомого роману Ільфа і Петрова «12 стільців», названих там стільцями з палацу. Тобто цікава піч, яка мала свій неповторний втрачений провенанс, стала «дворянською» піччю з вигаданою історією.

Перелік джерел посилання

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 07.09.2025).
2. Про вивезення, ввезення, та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення 04.09.2025).
3. Продам старинный камин. www.uainfo.com. URL: <https://www.uainfo.com/odessa/prodam-starinnyi-kamin-316257> (дата звернення 12.09.2025).
4. Дворянская печь конца XIX века. antikvaria.ru. URL: <https://antikvaria.ru/product/dvorjanskaja-pech-konca-xix-veka/> (дата звернення 12.09.2025).